

УДК 37:002

Н. І. Ашиток

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Анотація. Зміни, які останнім часом відбуваються в сфері вищої освіти, призводять до необхідності використання нових технологій роботи зі студентами. Такими технологіями є, зокрема, інформаційно-комунікаційні, які уможливили дистанційне навчання. Цей вид навчання характеризується в статті як перспективна система підготовки фахівців високого кваліфікаційного рівня в Україні і за кордоном. Розглянуто історію становлення зазначеного виду навчання. Наведено приклади використання організаційно-методичних та організаційно-технологічних моделей у закладах вищої освіти. Автором названо переваги і недоліки дистанційного навчання.

Ключові слова: системний підхід, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікативні технології, вища освіта.

Вступ

Зміна освітньої парадигми на етапі переходу від індустріального суспільства до суспільства, економіка якого ґрунтуватиметься на інформаційно-комунікаційних технологіях, є необхідним фактором розвитку вищої освіти. В умовах сучасних технологій виробництва і посилення конкуренції на ринку праці, фахівець повинен уміти використовувати зазначені технології під час розв'язання професійних завдань. Крім зазначеного, як показав досвід організації дистанційного навчання в умовах карантину, пов'язаному з епідемією коронавірусу, ці технології уможливають роботу вищих навчальних закладів в екстремальних ситуаціях, забезпечуючи всебічне і загальне підвищення інтелектуального рівня фахівців. Останнім часом інтенсивне використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації навчання у вищих навчальних закладах виявило низку проблем, про що йдеться у статті.

Мета і завдання

Осміслення розвитку сучасної вищої освіти в інформаційно-комунікативному аспекті, зокрема в контексті використання зазначених технологій при організації дистанційного навчання, є метою статті, яка конкретизується у наступних завданнях: проаналізувати праці, у яких йдеться про становлення цього виду навчання, його моделі; окреслити проблеми, які виникають при впровадженні даних технологій.

Методологія дослідження

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають загальнонаукові та спеціальні методи і підходи, за допомогою яких вивчатиметься інформаційно-комунікативний аспект розвитку сучасної вищої освіти в Україні. Одним із таких підходів є системний підхід, який спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів (у даному випадку різних типів навчання), виявлення у них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину.

Результати

Проблеми сучасної вищої освіти вивчались у працях Н. Ашиток, Л. Дротянко, О. Корбут, Н. Скотної, Л. Сігаєвої, Т. Тузової та ін. (Дротянко, 2017: 10-14; Корбут; Скотна, Ашиток, 2013: 87-90; Сігаєва, 2011: 66-70; Тузова, 2008). Одним із шляхів удосконалення вищої освіти є використання

інформаційно-комунікаційних технологій, які, крім іншого, стали основою впровадження дистанційного навчання. Зазначені технології у «Положенні про дистанційне навчання» визначаються як «технології створення, накопичення, зберігання та доступу до веб-ресурсів (електронних ресурсів) навчальних дисциплін (програм), а також забезпечення організації і супроводу навчального процесу за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення та засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку, в тому числі Інтернету» (Положення про дистанційне навчання, 2013). В праці Л. Сігаєвої пропонується короткий огляд становлення дистанційного навчання у вищій школі на основі зазначених технологій. Зокрема, нею зазначено, що витокami цього виду навчання були національні відкриті університети, засновані у 70-х і 80-х роках ХХ ст. у багатьох країнах світу. Принцип відкритості освіти означає відкритий вступ до вищого навчального закладу, тобто відмову від будь-яких умов і вимог до зарахування, свободу впорядковувати індивідуальні програми навчання шляхом вибору курсів; свободу у виборі часу й темпів навчання, відсутність фіксованих термінів навчання; свободу у виборі місця навчання. Це призвело до суттєвих організаційних новацій у вищій школі та впровадження нових технологій збереження, переробки й передачі інформації (Сігаєва, 2011: 66-71). В 90-х роках ХХ ст. з'явилася нова модель дистанційної освіти, яку трактують як технологію теленавчання або телеосвіти. За цією моделлю телеконференції виступають головною формою взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу. З використанням цієї моделі стала розвиватися нова форма сучасної освіти – віртуальні університети (Сігаєва, 2011: 66-71).

Як зазначає Л. Сігаєва, дистанційна форма навчання є однією з найефективніших систем підготовки фахівців високого кваліфікаційного рівня в ХХІ столітті (Сігаєва, 2011: 7). В аналітичній записці Інституту стратегічних досліджень в Україні «Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті» зазначено, що у ряді країн (Китай, Латвія, Нідерланди, Алжир, Великобританія, Туреччина та ін.) від 10 до 25 % студентів отримують освіту в закладах дистанційного навчання (Світовий досвід). Зміни у світовій освітній практиці актуалізують для України певні ризики, до яких належить, зокрема, перехід

освітніх систем розвинених країн до широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це призводить до зростання конкуренції на міжнародному ринку освіти, адже стрімкі темпи розвитку проектів дистанційного навчання на основі цих технологій у найближчі кілька років можуть витіснити з ринку освіти значну частину традиційних навчальних закладів багатьох країн. Аналітики вважають, що вже найближчим часом всесвітньо відомі університети зможуть замість сотень тисяч студентів навчати десятки мільйонів з усіх країн світу (Світовий досвід). Широке використання у зазначених закладах інформаційно-комунікаційних технологій є привабливим для майбутніх фахівців, оскільки це дозволить їм, крім дистанційного оволодіння за їхнього допомогою знань і компетенцій, передбачених навчальними програмами, досягати певного рівня знань і умінь у користуванні інформаційно-комунікаційними технологіями, що для сучасної людини є необхідною умовою успішності й одним із факторів кар'єрного зростання.

Для використання в освітньому дистанційному просторі пропонується чималий спектр інформаційно-комунікаційних технологій, про який йдеться в працях Г. Андрєєвої, К. Вержбицького, О. Корбут, В. Солдаткіна та ін. В праці О. Корбут ці технології проаналізовано і систематизовано. Нею зазначено, що вже змінилося кілька поколінь використаних технологій – від традиційних друківаних видань до найсучасніших комп'ютерних технологій (радіо, телебачення, аудіо/відеотрансляції, аудіо/відеоконференції, E-Learning/online Learning, Інтернет-конференції, інтернет-трансляції та ін.) (Корбут). Зазначені технології зумовили переваги дистанційного навчання, до яких належать можливість викладання матеріалу курсу з урахуванням підготовки, здібностей студентів; можливість упровадження новітніх педагогічних, психологічних, методичних розробок; можливість навчання у зручний час, у певному місці, здобуття освіти без відриву від основної роботи, відсутність обмежень у часі для засвоєння матеріалу; поділ матеріалу на окремі функціонально завершені теми, які вивчаються в індивідуальному темпі і відповідають здібностям студентів; метод навчання дешевший, ніж традиційний; можливість одночасного використання значного обсягу навчальної інформації будь-якою кількістю студентів; активне спілкування між студентами і викладачем, що значно посилює мотивацію до навчання, поліпшує засвоєння матеріалу; більші можливості контролю якості навчання, які передбачають проведення дискусій, чатів, використання самоконтролю, відсутність психологічних бар'єрів; відсутність географічних кордонів для здобуття освіти (Дистанційна освіта). Проте, як засвідчив нещодавній досвід використання цих технологій під час карантину, все це є можливим за умови безперебійної роботи Інтернету та мобільного зв'язку, наявності необхідного обладнання у студентів і викладачів, комплексу навчально-методичних розробок з кожної дисципліни, заздалегідь проумовленої організаційної бази.

На сьогоднішній день у країнах світу вже існують організаційно-методичні моделі дистанційного навчання, до яких належать: навчання за типом

екстернату; навчання на базі одного університету для студентів, які навчаються на відстані, заочно або дистанційно (off-campus); співробітництво декількох навчальних закладів при реалізації заочного дистанційного навчання; автономні освітні установи, спеціально створені для цілей дистанційної освіти (наприклад, Відкритий університет – The Open University – у Лондоні); автономні навчальні системи, що реалізуються за допомогою телебачення або радіопрограм, додаткових друківаних посібників; неформальне, інтегроване дистанційне навчання на основі мультимедійних програм. Розрізняють наступні організаційно-технологічні моделі дистанційної освіти: одинична медіа – одностороння комунікація, що передбачає використання одного засобу навчання і каналу передачі інформації; мультимедіа – використання різних засобів навчання: навчальна допомога на друківаній основі, комп'ютерні програми на різних носіях (аудіо- і відеозапису); гіпермедіа – модель дистанційного навчання при домінуючій ролі комп'ютерних телекомунікацій; віртуальні університети; створені університетами навчальні сервера та ін. (Корбут). Видається ефективним для України поєднання різних форм навчання: використання на денному відділенні дистанційного навчання для студентів, які здобувають освіту за індивідуальними планами; на заочному відділенні – для студентів у міжсесійні періоди. До речі, про доцільність розширення контакту для заочників із викладачами у міжсесійний період завдяки використанню засобів новітніх інформаційних технологій (електронної пошти, вебінарів тощо) йдеться у праці зарубіжних дослідників (Wolf, 2005: 1560).

Звісно, використання у вищих навчальних закладах інформаційно-комунікаційних технологій можливе лише за умови належно сформованої комунікативної компетентності у учасників навчально-виховного процесу, під якою розуміється «орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, що заснована на знаннях і чуттєвому досвіді індивіда, здатність ефективно взаємодіяти завдяки розумінню себе та інших за постійної видозміни психічних станів міжособистісних відносин й умов соціального середовища» (Андрєєва, 2000: 73). На наш погляд, Т. Тузова слушно зауважує, що в структурі сучасного інформаційно комунікативного простору для формування майбутнього фахівця важливе місце має належати гуманітарній (зокрема, філософській) складовій. Адже «відкритість новому і невідомому, без якої інноваційний шлях розвитку немислимий, передбачає готовність і самого суб'єкта інноваційної діяльності, і суспільства в цілому до ризику, а це неможливо без широти погляду і вміння мислити стратегічно, орієнтуватися на цілі, що перевищують безпосередні прагматичні інтереси поточного моменту» (Тузова, 2008). Зазначена гуманітарна складова необхідна ще й для формування критичного мислення, адже без цього, як зазначає Л. Дротянко, комп'ютеризація сучасних засобів комунікації веде не до звільнення індивідуальної свідомості від стандартів, а, навпаки, до пасивного споживання нав'язаних теле- і радіоефіром нових

міфів, породжених інформаційно-комп'ютерними технологіями, що посилює ірраціональний компонент свідомості (Дротянко, 2017: 14).

Обговорення

Немає сумнівів, що сьогодні без широкого застосування дистанційного навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій вищі навчальні заклади не можуть перемагати в конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг та забезпечувати підготовку фахівців на сучасному рівні, що загалом є проявом глобалізаційних процесів, які торкаються не лише економічних і політичних інститутів, а й освітніх. Інтегративні процеси у світі як ключова складова глобалізації корисні не лише для розвитку освіти на світовому, а й на національно-державному рівнях, оскільки інтеграція робить можливим доступ кожної країни до наукових, освітніх і технологічних досягнень, забезпечує умови для підготовки наукових і педагогічних кадрів для різних галузей економіки, а саме формує єдину світову освіту як особливу глобальну структуру. Проте, на наш погляд, не варто вважати, як це пропонує В. Ковальов, що для ефективного розвитку науки і освіти країни все більш придатною стає стратегія не її конкуренції з національними науками і системами освіти інших країн, а всебічна інтеграція з ними і зі світовою освітою і наукою шляхом дієвого осягнення і вмілого практичного застосування їх основних результатів (Ковалев, 2010: 40). Конкурентоспроможність різних сфер суспільного життя, у тому числі освітньої, є актуальною в епоху глобалізації – епоху боротьби на власну самобутність, а тому зволікання з відповідями, як слухно зазначають вітчизняні аналітики, можуть призвести «до актуалізації загроз національним інтересам України, зокрема: до зниження якості людського капіталу; падіння конкурентоздатності вітчизняної освіти; економічного відставання й як результат у цілому – до уповільнення євроінтеграційних процесів. Істотним ресурсом ефективного попередження цих загроз є модернізація вітчизняної системи освіти, важливою складовою якої виступає розвиток дистанційної освіти» (Світовий досвід).

Висновки

Сучасна економіка, заснована на інноваційних цифрових технологіях, багато в чому окреслює політику держави у сфері освіти, реформування якої в інформаційно-комунікаційному аспекті зумовлене виробничою та соціальною необхідністю в країні. Крім того, модифікуються і суспільні очікування в сфері освіти. На сучасному етапі саме освіта (передусім, вища) є об'єктивною умовою професійної і соціальної мобільності для більшої частини населення. Конкурентоспроможність держави значною мірою залежить від конкурентоспроможності вищої освіти, модернізація якої у наш час відбувається на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, у тому числі шляхом упровадження дистанційного навчання.

Список літератури

1. Wolf de H. C. Distance Education / de H. C. Wolf // The International Encyclopedia of Education. – Pergamon, 2005. –

P. 1557-1563.

2. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 376 с.

3. Дистанційна освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>

4. Дротянко Л. Г. Високі технології як засіб трансформації медіа-дискурсу / Л. Г. Дротянко // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2017. – № 1 (25). – С. 10-14.

5. Ковалев В. А. Формирование и развитие системы бизнес-образования при переходе к инновационному типу экономики : автореф. дис. ... д-ра экон. наук. – СПб., 2010. – 40 с.

6. Корбут О. Г. Дистанційне навчання: моделі, технології, перспективи [Електронний ресурс] / О. Г. Корбут. – Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1123>

7. Положення про дистанційне навчання. Наказ МОНУ від 25.04.2013 №466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>

8. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1693/>

9. Сігаєва Л. Є. Використання сучасних інформаційних технологій в освіті дорослих України / Л. Є. Сігаєва // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2011. – Вип. 28. – С. 66-71.

10. Скотна Н. В. Вища освіта в епоху глобалізації / Н. В. Скотна, Н. І. Ашиток // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2013. – № 2 (18). – С. 87-90.

11. Тузова Т. М. Информационно-коммуникативное пространство как фактор инновационного развития / Т. М. Тузова // Материалы международной научно-практической конференции «Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Республике Беларусь и за рубежом», 2008. – 316 с.

References

1. Andreeva, G. M. (2000). *Soczial'naya psikhologiya* [Social Psychology]. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

2. Drotianko, L. H. (2017). *Vysoki tekhnolohii yak zasib transformatsii media-dyskursu* [High technologies as a means of transforming media discourse] *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, 1* (25): 10-14 [in Ukrainian].

3. Dystantsiina osvita [Distance education]. (n.d.). *vnz.org.ua*. Retrieved from <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro> [in Ukrainian].

4. Korbut, O. H. *Dystantsiine navchannia: modeli, tekhnolohii, perspektivy* [Distance learning: models, technologies, prospects]. Retrieved from: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1123> [in Ukrainian].

5. Kovalev, V. A. (2010). *Formirovanie i razvitie sistemy biznes-obrazovaniya pri perekhode k innovacionnomu tipu ekonomiki* [Formation and development of the business education system in the transition to an innovative type of economy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Stp. [in Russian].

6. *Nakaz MON Ukrainy "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia"*: vid 25 kvit. 2013 r. No. 466 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of the Regulation on distance learning" from April 25, 2013, No. №466]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> [in Ukrainian].

7. Sigaeva, L. Ye. (2011). *Vykorystannia suchasnykh informatsiynykh tekhnolohii v osviti doroslykh Ukrainy* [The use of modern information technologies in adult education in Ukraine] *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, 28: 66-71 [in Ukrainian].

8. Skotna, N. V., Ashytok, N. I. (2013). *Vyshcha osvita v epokhu hlobalizatsii* [Higher education in the era of globalization]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, 2*(18): 87-90 [in Ukrainian].

9. *Svitovyi dosvid rozvytku dystantsiynykh form osvity u vitchyznianomu konteksti* [World experience in the development of distance forms of education in the domestic context]. Retrieved from: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1693/> [in Ukrainian].

10. Tuzova, T. M. (2008). Informaczionno-kommunikativnoe prostranstvo kak faktor innovaczionnogo razvitiya [Information and communication space as a factor of innovative development] *Materialy` mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferenczii «Innovaczii i podgotovka nauchny`kh kadrov vy`sshej kvalifikaczii v*

Respublike Belarus` i za rubezhom» [in Russian].

11. Wolf de, H. C. (2005). Distance Education. *The International Encyclopedia of Education*. Pergamon, 1557-1563.

Н.И. Ашиток

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ
Изменения, происходящие в последнее время в сфере высшего образования, приводят к необходимости использования новых технологий работы со студентами. Такими технологиями являются, в частности, информационно-коммуникационные, которые послужили основой дистанционного обучения. Данный вид обучения характеризуется как перспективная система подготовки специалистов высокого квалификационного уровня в Украине и за рубежом. Рассмотрена история становления этого вида обучения. Приведены примеры использования организационно-методических и организационно-технологических моделей в высших учебных заведениях. Автором указаны преимущества и недостатки дистанционного обучения.

Ключевые слова: системный подход, информационное общество, информационно-коммуникативные технологии, высшее образование.

N. Ashytok

INFORMATION AND COMMUNICATION ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF MODERN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Introduction. The author notes the priorities of special education development in the context of the information society. Information society, in spite of progressive technologies and innovative structure of the system, is considerably contradictory. These contradictions arise between the technological capabilities of this type of society and the needs of education and culture. **The aim** of the article is to comprehend the development of modern higher education in the information and communication aspect, in particular, in the context of the use of these technologies in the organization of distance education. **The task** of the article is to analyze the works devoted to the formation of distance education, its models and forms, the problems arisen in the implementation of remote technologies. **Research methods.** Theoretical and methodological basis of the study are general and special methods and approaches. Being one of them, a systems approach is aimed at revealing the integrity of pedagogical objects, identifying different types of connections and bringing them together into a single theoretical picture. **Research results.** Changes in the field of higher education lead to the need to use new technologies to work with students. These technologies include information and communication technologies, which became the basis for the introduction of distance learning. The history of formation of the specified type of training is considered. Examples of the use of organizational-methodical and organizational-technological models in higher education institutions are given. The author pointed out to the advantages and disadvantages of distance learning. **Discussion.** It should be argued that particularly suitable strategy for the effective development of education in a particular country is not its competition with national education systems of other countries, but the comprehensive integration with them and with world education in general through effective practical application of their main results. Ukraine needs to take care of the competitiveness of national education, to carry out its modernization, an important component of which is the development of distance education. **Conclusion.** The competitiveness of the state depends on the competitiveness of higher education, the modernization of which now takes place on the basis of the use of information and communication technologies, including through the introduction of distance learning.

Key words: system approach, information society, information and communication technologies, higher education.

УДК 1:330 (338.124)

Т. П. Глушко

ДУХОВНИЙ КАПІТАЛ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ КРИЗИ

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;
tetyana.glushko@gmail.com; ORCID: 0000-0002-8759-7975

Анотація. Стаття присвячена аналізу феномену «духовного капіталу» як відносно нового структурного рівня у теорії нематеріальних форм капіталу поряд із людським, соціальним та символічним. Основна увага приділена сутності та структурі даного феномену, а також його соціально-практичному значенню для розвитку сучасного українського суспільства. Авторка доходить висновку, що духовний капітал є системою ціннісного обґрунтування стратегій економічного розвитку і визначає якість соціальних систем. Він є формоутворюючим для продуктивної економічної ідеології та економічної культури суспільства, а також основою формування національної ідеї.

Ключові слова: духовний капітал, гібридна криза, українське суспільство, когнітивні війни, цінності, освіта, національна економіка, економічна стратегія.

Вступ

Гібридна криза 2020 року із супутнім їй глобальним карантинном стала принципово новим та досить несподіваним для сучасного світу явищем. Якщо криза 2008 року була суто фінансовою, то у 2020 році ми опинились у ситуації її переходу у сектор реальної економіки. Тобто, ми маємо структурну, ідеологічну та ресурсну кризу, а також кризу економічної картини світу. Фактично сьогодня ми можемо стверджувати, що неоліберальна економічна доктрина продемонструвала свою безперспективність, що стало остаточним

показником поразки ліберального капіталізму. Недарма Дж. Грей називає цю кризу поворотним моментом в історії людства, наголошуючи, що вірус виявив якраз ті суттєві слабкості глобальної економічної системи, які були неякісно залагоджені після кризи 2008 року (Gray, 2020).

Крім того, пандемія суттєво прискорила процес дезінтеграції, який більш повільно, але все таки розвивався протягом останніх років. І якщо раніше феномен де-глобалізації був здебільшого теоретичним концептом (У. Белло та ін.), то сьогодні ми спостерігаємо за його поступовою